

CLAUDE DEBUSSY

**DOMNUL CROCHE
ANTIDILETANT**

După traducere din limba franceză de ALFRED HOFFMAN

GRAFOART

Cuvânt înainte

N-aș fi dorit să-l „prefățez“ pe Debussy, dar presimt că mulți dintre cei ce și-au format anumite păreri mai mult sau mai puțin precise în materie de muzică vor tresări uneori, aproape speriați, cunoscându-i opiniile, expuse cu o sinceritate dezarmantă și fără urmă de dorință de a fi complezent sau de a-și crea cu tot prețul prietenii. Câteva rânduri, cuprinse într-un articol care nu figurează în cartea de față, ne vor da cheia pentru pătrunderea înțelesului și însușirilor specifice scrierilor critice ale lui Debussy: „Iubesc prea mult muzica pentru a putea vorbi despre ea altfel decât cu pasiune. Aș putea oare să evit acea sămânță a patimii care străbate până și în cele mai bune hotărâri ale noastre de a fi drepti, într-atât încât sucește mințile chiar și celui ferm decis să cumpănească lucrurile așa cum se cuvine? Nu îndrăznesc să o cred, cei pasionați de artă fiind niște incorigibil îndrăgostiți” (Gil Blas, 28 iunie 1903).

Să nu închidem deci, cu indignare, această cărticică dacă ni se va părea că Debussy ia peste picior pe vreunul din zeii noștri – Gluck, Wagner sau poate chiar pe Beethoven. Să nu cădem în păcatul, prea frecvent, de a dori să confruntăm părerile marilor oameni – mari câteodată chiar și în subiectivismul lor exacerbat – cu locurile comune cu care, poate, ne-am obișnuit. Chiar dacă ne menținem părerile, merită să le studiem și pe cele opuse, mai cu seamă când poartă semnături atât de ilustre. Iar cunoscându-le, vom înțelege întotdeauna mai bine fie și numai personalitatea celui ce le-a emis, ceea ce, în cazul lui Debussy, să recunoaștem că merită osteneala.

Mărturisesc că, din prima clipă când mi-a căzut în mână *Monsieur Croche*, am dorit să pun la îndemână această carte publicului nostru, de specialiști și ne-specialiști, părându-mi-se că am găsit prototipul ideal al criticii muzicale. Pentru un modest „coleg de breaslă”, iată visul devenit realitate, întruchipat în scrierile unui om de geniu, care vorbește despre muzică fără să folosească un jargon savant, și totuși fără să poată fi acuzat de incompetență, care nu se sfiește să se slujească din plin de imagini poetice și de agremente stilistice – ar fi totuși ridicol să-l învinuim de literaturizare – și care spune ce crede mergând drept la țintă, fără ocolișuri și fără să pretindă cititorului să ghicească între rânduri. Pentru cei ce cred în noblețea și utilitatea misiunii criticii muzicale, lectura cărții lui Debussy este reconfortantă, iar celorlalți, dacă sunt de bună credință, le poate, cel puțin, zdruncina neîncrederea.

Mai este un motiv pentru care culegerea de critici scrise de Debussy are un răsunet deosebit de actual: din paginile ei se desprinde un spirit profund contemporan, ne vorbește aici omul epocii noastre, îl simțim aproape, intuim din ceea ce spune chiar dacă nu i-am cunoaște opera muzicală, că a fost unul din spiritele cele mai adevărat înnoitoare din istoria artei sunetelor; și suntem cu atât mai sensibili la aceasta, cu cât înnoirile sale au contribuit esențial la făurirea muzicii zilei de astăzi, a celei ce se plămădește sub ochii noștri. Căutare înfrigurată a noului, dar a celui autentic, nu a celui confecționat – sensibilitate iscoditoare și mobilă, denunțarea

I

Domnul Croche antidiletant

Seara era fermecătoare și mă hotărâsem să nu fac nimic... (pentru a fi cuviincios, să spunem că visam). De fapt, nu erau clipe din cele neprețuite, despre care se vorbește mai târziu cu duioșie și cu pretenția de a susține că ele pregătiseră viitorul. Nu... erau clipe cu adevărat fără nicio pretenție, erau pur și simplu clipe „binevoitoare“.

Visam... Să te realizezi...? Să duci la bun sfârșit lucrări...? Tot atâtea semne de întrebare puse de o vanitate copilărească, din nevoia de a te elibera cu orice preț de o idee care ți-a stăruit prea îndelung în minte; toate acestea ascunzând destul de anevoie mania prostească de a te arăta superior altora. A fi superior altora nu a reprezentat niciodată un mare efort dacă nu îi adaugi frumoasa năzuință de a-ți fi superior ție însuși... Numai că aceasta este o alchimie mai aparte și căreia trebuie să-i aduci ca jertfă scumpa ta mică personalitate... E greu de îndurat și cu totul neproductiv. Pe de altă parte, a solicita consimțământul unanim reprezintă un timp considerabil pierdut în neconținute manifestări și într-o propagandă neobosită; ai astfel puțința să câștigi dreptul de a face parte dintr-un mănunchi de oameni mari ale căror nume sunt aduse pe tapet pentru a înviora discuții despre artă, care lăncezesc... N-aș vrea să insist, ca să nu descurajez pe nimeni.

Seara continua să fie fermecătoare; dar, după cum oricine și-a putut da seama, nu prea aveam multă simpatie pentru mine însumi... mă cam pierdeam din vedere și mă întrezăream în cadrul ideilor generale celor mai supărătoare.

Chiar în acel moment cineva a sunat la ușă și am făcut cunoștință cu domnul Croche. Apariția lui la mine este alcătuită din incidente firești ori absurde, ale căror amănunte ar îngreuna inutil această povestire.

Domnul Croche avea un cap scurt și uscațiv, gesturi în mod vădit formate pentru a susține discuții metafizice; s-ar putea defini fizionomia lui amintindu-se de tipul jocheului Tom Lane și al domnului Thiers¹. Vorbea cu voce foarte scăzută, nu râdea niciodată, câteodată își sublinia spusele printr-un surâs mut care începea de la nas și îi încrețea toată figura, ca o apă liniștită în care ai aruncat o pietricică. Era plicticos și nesuferit.

De îndată, mi-a atras curiozitatea printr-o viziune deosebită asupra muzicii. Vorbea despre o partitură de orchestră ca despre un tablou, aproape

¹ Adolphe Thiers (1797-1877), om de stat și istoric francez (n. tr.).

II

Convorbire despre Premiul Romei și Dl. Saint-Saëns

Întârziasem în câmpiile pline de toamnă, unde mă reținea fără chip de împotrivire vraja codrilor bătrâni. Din căderea frunzelor aurii celebrând glorioasa agonie a arborilor, din firavul angelus², care porunca câmpiilor să adoarmă, se ridica o voce duioasă și răzbătătoare, care te îndemna către cea mai desăvârșită uitare. Soarele se ducea la culcare singur, fără ca niciun țăran să se fi gândit să ia, în primul plan al tabloului, o atitudine litografică. Vile și oameni se întorceau agale acasă, după ce împliniseră o datorie anonimă, a cărei frumusețe era deosebită prin aceea că nu solicita nici încurajarea, nici dezaprobarea... Rămăseseră departe discuțiile despre artă în care numele oamenilor mari dobândesc câteodată înfățișarea unor „vorbe grele“. Era dată uitării ușoara înfierbântare artificială și urâcioasă a „premierelor“; eram singur și încântător de dezinteresat; poate că n-am iubit niciodată muzica mai mult decât în epoca aceea în care nu auzeam niciodată vorbindu-se despre ea. Îmi apărea în frumusețea ei întreagă și nu prin mici fragmente simfonice sau lirice supra-înfierbântate ori lipsite de amploare. Mă gândeam câteodată la domnul Croche: are acea înfățișare corectă și fantomatică pe care o poți adapta oricărui peisaj fără să-i alterezi liniile. Totuși a trebuit să părăsesc această bucurie tihnită și să mă reîntorc, mânat de acea superstiție a orașelor care face ca atâția oameni să prefere să fie zdrobiți în ele decât să nu facă parte din această „mișcare“ ale cărei rotațe triste și inconștiente sunt – de altfel. Înfruntam, într-un neplăcut amurg, monotonia elegantă a bulevardului Malesherbes, când am zărit silueta scundă a domnului Croche; ținând seama că mă încuraja în felul lui aparte, am început să merg alături de el fără vreo altă formalitate. O simplă privire m-a asigurat de încuviințarea lui și în curând a început să vorbească cu acea voce de astmatic venită ca din depărtare, ale cărei însușiri erau încă mai accentuate de aerul reavăn și care dădea un timbru atât de curios cuvintelor celor mai neînsemnate...

„Printre instituțiile cu care Franța se mândrește, cunoști oare vreuna care să fie mai ridicolă decât instituția Premiului Romei? Știu că lucrul a fost adesea spus, încă și mai adesea scris, asta fără vreun efect aparent, deoarece totul merge mai departe cu acea deplorabilă încăpățânare care subliniază ideile absurde...“ – Am cutezat să-i răspund că această instituție își trăgea poate tăria din faptul că ajunsese să fie ridicată la rangul de superstiție în anumite cercuri.

² angelus - clopotul slujbei de seară (n. tr.).

III Simfonia

Simfonia cu coruri a fost învăluită într-o ceață de cuvinte și de epitete răsunătoare. Este de mirare că nu a rămas îngropată sub maldărele de proză pe care le-a stârnit. Wagner a propus să i se completeze orchestrația. Alții s-au gândit să-i explice conținutul prin cadrane luminoase. Admițând că există un mister în această simfonie, ar fi posibil, poate, să fie deslușit; dar lucrul este oare atât de folositor?

Beethoven nu era literar, nici de doi bani (cel puțin, nu în înțelesul care se împrumută astăzi acestui cuvânt). El iubea cu mândrie muzica; era pentru el patima, bucuria, atât de dureros absentă din viața lui personală. Poate că la urma urmei, nu trebuie să vedem în Simfonia cu coruri decât un gest mai nemăsurat de orgoliu muzical. Un caietel în care sunt însemnate mai mult de două sute de aspecte diferite ale ideii conducătoare a finalului acestei simfonii stă mărturie a unei căutări neobosite și a speculației pur muzicale care o călăuzea (versurile lui Schiller nu au într-adevăr aici decât o valoare sonoră). El dorea ca această idee să cuprindă în sine și dezvoltarea ei virtuală și, dacă ea însăși este de o uimitoare frumusețe, se dovedește măreață prin tot ceea ce oferă ca răspuns la această speranță. Nu există exemplu mai triumfător al ductilității unei idei față de tiparul care i se propune; la fiecare salt pe care-l face, încercăm o nouă bucurie; și asta fără oboseală, fără să aibă aerul că se repetă; s-ar spune că închipuie izbucnirea himerică a unui arbore ale cărui frunze ar țâșni toate dintr-o dată. Nimic nu este de prisos în această lucrare de proporții uriașe; nici chiar în *Andante*, pe care concepții estetice recente l-au învinuit de lungime; nu reprezintă ei oare o odihnă prevăzută cu delicatețe între ritmica stăruitoare a *Scherzo*-ului și torentul instrumental antrenând într-un elan de neînving vocile către gloria finalului? Mai mult, acest Beethoven scrisese opt simfonii, cifra nouă trebuie să se fi înfățișat spiritului său într-un chip aproape fatidic, și Beethoven și-a impus, lui însuși, să se depășească; nu cred de fel că ne-am putea îndoi de reușita lui.

Cât despre umanitatea revărsată care aruncă în aer granițele obișnuite ale simfoniei, ea izvorăște din sufletul lui, care, beat de libertate, se izbea, printr-o ironică uneltire a destinului, de gratiile aurite pe care i le făurise prietenia neplăcut milostivă a celor mari. Beethoven trebuie să fi suferit din toată inima și să fi dorit ca umanitatea să-i împărtășească năzuințele: de aici, acel strigăt ridicat prin miile de voci ale geniului său către „frații“ săi cei mai umili și cei mai necăjiți. A fost el oare auzit de aceștia?... întrebare tulburătoare.

sentimentalism; coralul s-a retras în acest răstimp – e mai potrivit așa; dar reappare, și dislocarea se reia, ceea ce provoacă în chip vizibil interesul specialiștilor; aceștia își șterg fruntea de sudoare și publicul cere să-l vadă pe autor... Dar autorul nu se ivește. Modest, ascultă anumite voci cu siguranță „autorizate“; ele îl împiedică, mi se pare, să asculte de o voce mai personală.

V

Sonata domnului Paul Dukas

În vremea noastră, muzica tinde din ce în ce mai mult să slujească drept acompaniament unor anecdote sentimentale sau tragice și își asumă rolul, oarecum dubios, de crainic chemat să atragă mulțimea la poarta unei barăci unde se încordează sinistrul „nimica toată“.

Cei ce iubesc cu adevărat muzica se duc rareori în barăci; au un simplu pian și reiau la nesfârșit anumite pagini; asta îmbată tot atât de sigur ca și „adevăratul, puternicul și subtilul opium“ și constituie arta cea mai puțin dăunătoare de a evoca clipe fericire.

Domnul P. Dukas pare să se fi gândit la „aceștia din urmă“ când și-a scris sonata: genul de emoție ermetică pe care îl dezvăluie și acea logică neînduplecată în înlănțuirea ideilor pretind în chip imperios o intimă și profundă comuniune cu lucrarea (această latură imperioasă înseamnă cu o pecete specială aproape toată arta domnului P. Dukas, chiar când nu este decât episodică); ea este rezultatul unei răbdări neistovite în înlănțuirea pieselor ce-i formează armătura și este de temut că nu i se va putea urmări cu ușurință mecanismul într-o execuție de concert, ceea ce nu-i răpește nimic din frumusețe sau din visare. – Dacă mintea care a conceput această sonată a adăugat ideea de imaginație celei de construcție, n-ar trebui să ajungem în concluzie la ideea de complicație, nimic n-ar fi mai deliberat absurd! Domnul P. Dukas știe ce cuprinde muzica; ea nu este numai un lucru strălucitor și sonor care amuză urechea până la enervare! – accețiune facilă în cadrul căreia își dau întâlnire, fără să se ciocnească prea mult una de alta, atâtea muzici pe care le-ai crede... diferite... – Ea este, pentru el, un tezaur nesfârșit de forme, de amintiri posibile, care îi îngăduie să-și mlădieze ideile pe măsura domeniului său imaginativ. Este stăpânul propriei sale emoții și știe să o păstreze departe de exclamații inutile; nu-și permite, deci, niciodată acele dezvoltări de prisos care urățesc atât de des lucruri foarte frumoase. Să privim a treia parte a acestei sonate și vom descoperi, sub aparența ei pe de-a-ntregul pitorească, o forță care îi ordonează fantezia ritmică cu tăcuta siguranță a unui mecanism de oțel. Aceași forță domină ultima parte, unde apare, în toată puterea ei, arta distribuirii emoției; s-ar putea spune chiar că această emoție este „constructivă“ prin ceea ce evocă din frumusețea asemănătoare liniilor desăvârșite ale unei arhitecturi, linii contopindu-se și îmbinându-se cu spațiile colorate ale aerului și ale cerului, cu care se unesc într-o armonie deplină și definitivă.

VI Virtuozi

În aceste ultime săptămâni ne-a sosit un mare transport de șefi de orchestră germani. E mai puțin grav decât o epidemie, dar produce mult mai mult zgomot... un șef de orchestră putându-se multiplica de 90 de ori. Nu contest faptul că Weingartner sau Richard Strauss, că trepidantul Mottl sau marele Richter fac să înflorească din nou frumusețea prea greu jignită a marilor maeștri, dar n-ar trebui să se exagereze și să se confunde Parisul cu o sală de antrenament. Și dacă, cel puțin, acești domni ar aduce și oarecare noutate în programele lor, lucrul ar fi totuși interesant; dar asta nu se întâmplă câtuși de puțin, până acum tot vechiul fond simfonic se menține și vom asista la obișnuitele exerciții în legătură cu diferitele maniere de a dirija simfoniile de Beethoven; unii vor „grăbi“, ceilalți vor „încetini“ și tot acest biet mare bătrân de Beethoven va fi acela care va suferi cel mai mult. Persoane grave și informate vor declara că unul sau altul dintre șefii de orchestră posedă adevăratul tempo; iată de altfel un excelent subiect de conversație. De unde au căpătat aceste persoane atâta certitudine? Au primit oare comunicări din lumea nevăzută? Iată amabilități de dincolo de mormânt care m-ar mira mult din partea lui Beethoven. Și dacă sărmanul lui suflet răătăcește câteodată într-o sală de concert, e silit să se ridice repede din nou spre acea lume unde nu se mai aude decât muzica sferelor! Iar marele străbun J. S. Bach îi spune, probabil, pe un ton cam sever: „Micul meu Ludwig, văd după sufletul tău nițeluş crispat că ai frecventat din nou anumite locuri rău famate”. – Dar poate că nu și-au vorbit niciodată...

Atracția pe care o exercită virtuozul asupra publicului pare destul de asemănătoare aceleia care atrage publicul către jocurile de circ. Lumea nădăjduiește totdeauna că se va petrece ceva periculos: domnul X va cânta la vioară luând pe domnul Y pe umeri, sau poate că domnul Z își va termina bucata ridicând pianul între dinți...

...X cântă *Concertul în sol pentru vioară*, de J. S. Bach, așa cum el singur poate să o facă fără să aibă aerul unui intrus; are acea libertate în expresie, acea frumusețe fără afectare în sonoritate, daruri necesare interpretării acestei muzici.

Faptul este cu atât mai vădit cu cât restul execuției înaintea cu un mers penibil și greoi. S-ar spune că, prin această manieră țepăună de a-l interpreta, Bach este condamnat să poarte pe umeri toată greutatea veacurilor acumulate deasupra operei sale.